

УДК 81'273:378.147

Юлія Барабаш

СОЦІОКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

В останні роки в Україні значно зросла кількість студентів і працівників освіти, які подорожують світом і беруть участь у міжнародних конференціях, проектах, програмах подвійних дипломів, грантах тощо. Учні, вчителі, викладачі та студенти навчаються за програмами міжнародних мовних шкіл. Зумовлено це тим, що одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є міжнародне співробітництво й інтеграція в галузі освіти, вихід національної освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, учених, педагогів, студентів у проектах міжнародних організацій і співтовариств.

Суспільний розвиток, трансформація українського суспільства, значні перетворення у сфері освіти, формування нової її парадигми, підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних кадрів зумовлюють важливість володіння іноземною мовою для професійного спілкування. Практичною метою програми викладання англійської мови для професійного спілкування є формування у студентів загальних і професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі. Формування ж соціокультурної компетенції як важливої складової комунікативної компетенції є одним із найактуальніших завдань навчання іноземної мови, адже вона спрямована на розуміння і тлумачення різних аспектів культури та мовної поведінки у професійному середовищі. Вивчення проблеми соціокультурної спрямованості навчання іноземної мови, особливостей формування даної компетенції у студентів-економістів, наповнення літератури з вивчення іноземної мови відповідними завданнями є актуальними завданнями сучасної педагогічної науки.

Вивченням поняття “соціокультурна компетенція” займалися науковці в різних аспектах. Так, І. Зимня, А. Хуторський, С. Ніколаєва, Н. Муравйова, О. Лазарева розглядають її в контексті компетентнісного підходу до навчання іноземної мови. Р. Мільруд, І. Максимова розглядають проблему культури як змісту навчання іноземної мови, об’єкта тестування і характеристики навчальної діяльності, Є. Пассов наголошує на вивченні мов у поєднанні з вивченням культур. С. Тер-Мінасова вважає, що головна відпо-

відь на питання про вирішення актуального завдання навчання іноземних мов як засобу комунікації між представниками різних народів і культур полягає в тому, що іноземні мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що розмовляють цією мовою.

Багато науковців досліджують соціокультурну компетенцію в аспекті професійно орієнтованого навчання. Н. Саєнко розглядає соціокультурну компетенцію як важливий компонент навчання англійської мови; С. Шехавцова, Т. Колодько розкривають сутність – формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови; І. Левицька, В. Топалова вивчають формування соціокультурної компетенції студентів технічних спеціальностей; О. Гончарова, А. Маслова, Р. Гришкова, О. Ларіонова досліджують формування міжкультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей у процесі навчання іноземної мови. Ряд освітян вивчають формування компетенції майбутніх фахівців різними засобами: В. Махінов – засобами світоглядного дискурсу, Н. Бачинська – засобами англійського фольклору.

Мета статті – теоретично обґрунтувати вагомість соціокультурного компонента в навчанні іноземної мови студентів – майбутніх економістів.

Згідно з програмою англійської мови для професійного спрямування, її зміст спрямований на “формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь і мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, що є необхідними для виконання завдань, пов’язаних із навчанням і роботою” [8; с. 7].

Соціокультурна компетенція як невід’ємна частина змісту цієї програми “спрямована на розвиток розуміння і тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Вона сприяє розвитку вмінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реагуванню на них” [8; с. 8].

Останнім часом дуже багато праць присвячено вивченню соціокультурної компетенції, адже іншомовна комунікація неможлива без знання різних соціальних і культурних сфер, розуміння спільних і відмінних рис між культурами, національно-культурних особливостей, звичаїв, правил поведінки, норм етикету, стереотипів тощо.

У науковій літературі останніх років зустрічаємо такі визначення соціокультурної компетенції: “інтегративна характеристика особистості, яка передбачає наявність знань про різноманітні соціальні та культурні сфери і включає здатність і готовність взаємодіяти з іншими людьми в різних діапа-

зонах життя, спираючись на свій смисловий досвід, яка забезпечує здатність використовувати інформаційні ресурси для змістовної творчої діяльності в інформаційному просторі” [6; с. 141]; “вміння і готовність застосовувати сукупність соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих і міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами або групами, які є представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї і з сторін” [4]; “знання, уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні а соціолінгвістичні реалії” [2; с. 137]; “передбачає наявність глибоких і систематизованих знань соціальних і культурних особливостей, регулювання поведінки загально визначеними в суспільстві нормами, культурно-традиційними правилами взаємодії, увага до звичаїв і традицій, здатність виконувати соціально-нормативну взаємодію, співробітництво в соціально-професійній діяльності [5]. Автори словників методичних термінів подають такі визначення: “соціокультурна компетенція (англ. – sociocultural competence) – це сукупність знань про країну мови, що вивчається, національно-культурні особливості соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов носіїв мови” [7], або “компетенція соціокультурна – складова прагматичної компетенції; знання учасниками міжкультурної комунікації національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки й уміння користуватися тими елементами соціокультурного контексту, котрі релевантні для породження і сприйняття мовлення з точки зору носіїв певної національної лінгвокультурної спільноти: звичаїв, правил, соціальних умовностей, ритуалів, соціальних стереотипів тощо” [1], або “знання особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки й етикету і вміння розуміти й адекватно використовувати їх у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури [3; с. 30].

Більшість дослідників і авторів термінологічних словників виділяють такі компоненти соціокультурної компетенції: лінгвокраїнознавчі знання – знання лексичних одиниць з соціально-культурною семантикою і вміння їх використовувати з метою міжкультурного спілкування; соціо-психологічні знання – володіння моделями поведінки, які є специфічними для тієї чи іншої нації, використання комунікативної техніки, типової для даної культури; культурологічні знання – знання соціокультурного, історико-культурного фону, його використання з метою досягнення взаєморозуміння з носіями даної культури.

Поняття “соціокультурна компетенція” тісно пов’язане з поняттями “соціокультурний компонент” – “складова вивчення іноземної мови і міжкуль-

турної комунікації, на базі якої формуються знання про реалії, звичаї, традиції країни, мова якої вивчається; знання і навички комунікативної поведінки” [1] та “міжкультурна компетенція” – “знання звичок, звичаїв, правил і законів спілкування певного соціуму, національно-лінгвокультурної спільноти, яке формують індивідуальні та групові установки, мотивації, форми поведінки (зокрема комунікативної), невербальних компонентів (жести, міміка тощо), національно-культурних традицій, системи цінностей тощо. Це комплекс знань, умінь і навичок, які дозволяють адекватно оцінити комунікативну ситуацію, співвіднести інтенцію з вибором вербальних і невербальних засобів, утілити в життя комунікативний намір і верифікувати отримані повідомлення” [1]. Соціокультурний компонент лежить в основі формування міжкультурної компетенції, а знання, що входять до соціокультурної компетенції, є передумовою успішного міжкультурного спілкування.

Погоджуємось із думкою О. Тинкалюк про те, що соціокультурна компетенція “сприяє розвитку розуміння і тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Ця компетенція забезпечує також розвиток умінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реакцію на них” [10; с. 57 – 58]. Мовна поведінка вимагає набуття компетенцій, що є необхідними для успішного виконання завдань, пов’язаних із професійною діяльністю. Формування соціокультурної компетенції студентів – майбутніх економістів саме в аспекті професійного спілкування є пріоритетним завданням навчання іноземної мови.

Студенти – майбутні економісти навчаються за підручниками з ділової англійської мови (Market Leader, Intelligent Business, Business Result) та підручниками більш вузької тематики за спеціальностями (Financial English, Tourism, Human Resources, Logistics, Marketing, Accounting), а також матеріалами (методичними розробками, посібниками, підручниками), підготовленими викладачами. Підручники з вивчення ділової англійської мови британських видавництв, які застосовують у своїй практиці викладачі багатьох вищих навчальних закладів, розробляються носіями мови і тому, безперечно, враховують соціокультурні аспекти навчання іноземної мови. Розглянемо, як соціокультурний компонент представлений у підручниках видавництв Oxford і Pearson. Підручники є гарно структурованими, інформація в яких представлена системно і послідовно. У кожному з блоків того чи іншого розділу (юніту) представлений соціокультурний компонент:

1. Вправи на використання лексичних одиниць із соціально-культурною семантикою. Так, наприклад, підручник Tourism 3 для спеціальності “Туризм” містить вправи, в яких студентам пропонується оцінити Велику Британію за певною шкалою, використовуючи активну лексику з со-

ціо-культурною семантикою і так само оцінити власну країну, довести, чому саме вона є цікавою для туристів, навести приклади.

2. Наповнення лексичних і граматичних вправ, текстів соціокультурною інформацією.

3. Наявність вправ із говоріння, які відпрацьовують знання певних мовленнєвих конструкцій і вміння їх використовувати в ситуаціях міжкультурного спілкування, наприклад: мовленнєві конструкції, що відкривають і закривають розмову, використовуються для подяки, вибачення, критики, погодження, непогодження, підтримки, співчування співрозмовнику, відповіді на запрошення, повідомлення про плани і наміри, обговорення новин тощо.

4. Кейси, які спрямовані на використання знань лексичних одиниць, мовленнєвих конструкцій для вирішення певної проблеми. У підручнику *Business Result Upper-Intermediate*, наприклад, наповнення кейсів – інтернаціональне: наводяться приклади діяльності мультинаціональних компаній, їх філіалів у різних країнах (Греції, Угорщині, Росії, Білорусі, Україні). Студенти повинні діяти в певних ситуаціях, враховуючи національно-культурні особливості країни, знання моделей поведінки, історико-культурного фону країни тощо.

Переважає більшість студентів-економістів, що нині вивчають ділову англійську мову, вивчали загальний курс англійської мови (*General English*) впродовж навчання у школі, а отже, володіють лексичним матеріалом із соціокультурною семантикою, культурологічною і країнознавчою інформацією. Основний акцент тепер робиться на знання соціокультурних сценаріїв і специфічних моделей поведінки, вірне використання лексики, мовленнєвих конструкцій, що використовуються в даній культурі, й уміння їх застосовувати у діловому міжкультурному спілкуванні.

Деякі зі шкільних підручників британських видавництв уже містять спеціальні ресурси про культуру України. Так, наприклад, підручник *Choices* видавництва Pearson містить брошуру *Culture choices for Ukraine*, яка знайомить учнів старших класів із цікавими аспектами української культури і дає їм можливість вільно спілкуватися на ці теми із зарубіжними гостями. У брошурі висвітлюються аспекти історії та географії України: відомості про населення, культуру, життя сучасного суспільства. Поява такої літератури на українському ринку є дуже позитивним кроком, адже лексичні одиниці з національно-культурною (українською) семантикою подаються носіями мови і є загальновизнаними в англомовних країнах. Дуже важливим є те, що підручник допомагає поглибити знання і про свою власну країну іноземною мовою. До того, ж на сайті видавництва Pearson знаходимо інформацію, яка закликає викладачів взяти участь у наповненні

підручників соціокультурним компонентом: “Якщо ви бажаєте, щоб ваша культура стала частиною цього видання (Cutting Edge Third Edition), поділіться своєю власною цікавою розповіддю, і ми зробимо найкращі статті, які ви і ваші колеги у всьому світі зможуть використовувати на заняттях. Студентам сподобається вивчати про свою місцевість на занятті з іноземної мови. Ваша розповідь може бути про відому людину, яка мешкала в країні, особливу кулінарну страву, культурну пам’ятку чи подію, що відбувалася і має велике значення” (переклад з англійської) [11].

Підручники ж із ділової англійської мови британських видавництв не містять інформації про культуру України, про особливості ведення бізнесу, національно-специфічні моделі поведінки українців, але ж “одним з аспектів реалізації діалогу культур є формування власної національної ідентифікації, що не уявляється можливим без урахування соціокультурних особливостей власної країни” [9]. А отже, викладачі, автори підручників з англійської мови повинні включати у процес навчання англійської мови ситуації, кейси, рольові ігри, які враховують знання культурних особливостей рідної країни, вимагають використання відповідної лексики. Як приклади таких завдань можна назвати рольову гру “Business Environment”, у якій студентам пропонується спочатку вивчити фактичний матеріал, а потім обговорити світову економіку й економіку України, зробити прогнози майбутнього економічного розвитку в країнах світу й Україні, користуючись фактичною інформацією; кейс про роботу однієї з українських компаній, її розвиток на ринку України, особливості ведення бізнесу в Україні, труднощі та шляхи їх подолання.

Отже, формування соціокультурної компетенції студентів-економістів є невід’ємною складовою навчання іноземної мови, адже міжкультурна комунікація у професійному середовищі є можливою й успішною лише у разі розуміння і тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки представників іншої культури. У навчанні іноземної мови студентів-економістів викладачі повинні робити акцент не лише на вивченні культурних особливостей країни, мова якої вивчається, специфічних національних особливостей представників даної культури, моделей їх поведінки, а й формувати власну національну ідентифікацію. Саме з цією метою слід використовувати матеріали, що містять соціокультурний компонент, розробляти завдання, які спрямовані на формування соціокультурної компетенції студентів-економістів.

Посилання:

1. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / *Ф. С. Бацевич.* — Режим доступу : <http://www.terminy-mizhkultkomunikacii.wikidot.com/k>

2. Гришкова Р. О. Умови формування соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі вивчення англійської мови / Р. О. Гришкова // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили. — Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2004. — № 23. — С. 135—143.
3. Колесникова И. Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. — С.-Пб. : Изд-во “Русско-Балтийский информац. Центр “БЛИЦ”, “Cambridge University Press”, 2001. — 224 с.
4. Ларіонова О. І. Особливості формування соціокультурної компетенції у немовному ВУЗі на матеріалі іноземної мови [Електронний ресурс] / О. І. Ларіонова. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua>portal/soc_Gum/Vlush/Fild/2012...5.pdf.
5. Левіцкая И. А. Формирование социокультурной компетенции студентов (на материале технического университета) [Електронний ресурс] / И. А. Левіцкая. — Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-sotsiokulturnoi-kompetesii-studentov>.
6. Муравьева Н. Г. Понятие социокультурной компетенции в современной науке и образовательной практике / Н. Г. Муравьева // Вестник Тюменского государственного университета. — 2011. — № 9. — С. 136—143.
7. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Електронний ресурс] / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. — Режим доступу : <http://www.gramota.ru>.
8. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іванцева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Кострицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева. — К. : Ленвіт, 2005. — 119 с.
9. Редько В. Г. Засоби реалізації діалогу культур у змісті шкільних підручників з іноземних мов [Електронний ресурс] / В. Г. Редько, О. С. Пасічник. — Режим доступу : <http://www.naub.od.edu.ua>.
10. Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Тинкалюк // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. — 2008. — Вип. 28. — С. 53—63.

References (transliterated and translated):

1. Batsevych F. S. Slovník terminův mizhkulturnoyi komunikatsii (Crosscultural communication terms glossary). — [Electronic resource]. — Mode of access : www.termyny-mizhkultkomunikacii.wikidot.com/k.
2. Hryshkova R. O. Umovy formuvannia sotsiokulturnoyi kompetentsii studentiv nefilolohichnyh spetsialnostey u protsesi vyvchennia angliiskoyi movy (The terms of socio-cultural competence forming of students of non-philological specialties while learning English). // Collected works of Petro Mohyla State Humanitarian University of Mykolayiv, 2004. № 23. P. 135—143.
3. Kolesnikova I. L. & Dolgina O. A. Anglo-Russkii terminologicheskii spravochnik po metodike prepodavaniia inostrannyh yazykov (English-Russian terminological reference book in methodology of foreign languages teaching). St. Petersburg, 2001, 224 p.
4. Larionova O. I. Osoblyvosti formuvannia sotsiokulturnoyi kompetentsii u nemovnomu vuzi na materialy inozemnoyi movy (The peculiarities of forming of socio-cultural competence at non-linguistic higher educational establishment (based on the materials of foreign language). — [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.nbu.gov.ua>portal/soc_Gum/Vlush/Fild/2012...5.pdf.
5. Levitskaya I. A. Formirovaniye sotsiokulturnoy kompetentsii studentov (na materiale tehničeskogo universiteta) (Forming of socio-cultural competence of students (based on the material of technical university). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.dissercat.com/content/formirovanie-sotsiokulturnoi-kompetesii-studentov>.

6. *Muravyova N. G.* Poniatiye sotsiokul'turnoy kompetentsii v sovremennoy nauke i obrazovatel'noy praktike (The notion of socio-cultural competence in modern science and educational practice). // Bulletin of Tiumen' State University, 2011. № 9. P. 136—143.
7. *Azimov Ye. G. & Shhukin A. N.* Novyi slovar' metodicheskikh terminov i poniatii (teoriia i praktika obucheniia yazykam) (New dictionary of methodical terms and notions (theory and practise of language teaching)). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.gramota.ru>
8. Programma z angliiskoyi movy dlia profesiinoho spriamuvannia (English for specific purposes : Syllabus). Kyiiv, 2005, 119 p.
9. *Redko V. G. & Pasichnyk O. S.* Zasoby realizatsii dialogu kultur u zmisti shkilnyh pidruchnykiv z inozemnyh mov (The means of cross-cultural communication realization in the content of English text books) — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.naub.od.edu.ua>.
10. *Tynkaliuk O.* Sutnist i struktura inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentsii studentiv nemovnyh spetsialnostey vyshchyyh navchalnyh zakladiv (The essence and structure of foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties in higher educational establishments). // Bulletin of Lviv University. Educational series, 2008. Vol. 28. P. 53—63.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014

Ю. Барабаш

Социокультурная направленность обучения иностранному языку студентов – будущих экономистов

Автором данной статьи рассматривается понятие социокультурной компетенции в контексте профессиональной компетентности будущих специалистов в сфере экономики. Подчеркивается важность формирования социокультурной компетенции студентов – будущих экономистов как неотъемлемой составляющей коммуникативной компетенции. В статье проанализирована социокультурная направленность учебников британских издательств по изучению делового иностранного языка, их наполнение социокультурной тематикой, приведены примеры заданий, направленных на формирование социокультурной компетенции, рассмотрены некоторые из методов и средств совершенствования социокультурной компетенции студентов – будущих экономистов. Формирование социокультурной компетенции студентов-экономистов является неотъемлемой составляющей обучения иностранному языку, ведь межкультурная коммуникация в профессиональной среде возможна и успешна только в случае понимания и толкования различных аспектов культуры и речевого поведения представителей другой культуры. В обучении студентов-экономистов иностранному языку преподаватели должны делать акцент не только на изучении культурных особенностей страны, язык которой изучается, специфических национальных особенностей представителей данной культуры, моделей их поведения, но и формировать собственную национальную идентификацию.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация, социокультурный компонент, профессиональная среда.

Yu. Barabash

Socio-cultural Orientation of Teaching a Foreign Language to Students – Future Economists

The author of this article considers the concept of socio-cultural competence in the context of the professional competence of future specialists in the field of economy. The author emphasizes the importance of improving socio-cultural competence of students – future economists as an integral component of communicative competence. The socio-cultural ori-

entation of textbooks in business English of British publishers, social and cultural content of these textbooks are analyzed in the article; examples of tasks aimed at socio-cultural competence forming are given; some methods and techniques of improving socio-cultural competence of students – future economists are considered. Socio-cultural competence forming of students of economics is an integral part of learning a foreign language, for intercultural communication in a professional environment can be possible and successful only if we understand and interpret various aspects of culture and speech behavior of other cultures. While teaching students of economics a foreign language teachers need to focus not only on the study of the cultural features of the country whose language we study, the specific national features of the members of this culture, patterns of behavior, but to develop students' own national identity as well.

Key words: socio-cultural competence, communicative competence, intercultural communication, socio-cultural component, professional environment.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. В. Діденко